

Razstava KRANJ, KAKRŠNEGA NI VEČ

MAJDA ŽONTAR

V galerijskih prostorih Mestne hiše v Kranju smo 31. julija 1990 odprli razstavo Kranj, kakršnega ni več. To je že peta v vrsti razstav Gorenjskega muzeja s skupnim naslovom Gorenjski kraji in ljudje. Na podlagi starih razglednic in fotografij smo doslej že obravnavali gorenjska mesta (1985), kjer smo v sklenjeni obliki predstavili razvoj mestnih podob ter urbanističnih in arhitekturnih značilnosti Kranja, Škofje Loke, Kamnika, Radovljice in Trziča v času od sedemdesetih let prejšnjega do dvajsetih oziroma v izjemnih primerih tridesetih let našega stoletja. V letih 1986 – 1989 smo pripravili tri razstave z obsežnimi katalogi, ki so bile dokaj enotno zasnovane in so obravnavale obdobje pred prvo svetovno vojno, med obema vojnama in povojno obdobje na Gorenjskem. Pri tem nas je vodila predvsem želja, prikazati Gorenjsko v njeni krajinski in naselbinski podobi skupaj z življenjem ter delovanjem in umetnostnimi ter kulturnimi prizadevanji njenih prebivalcev v posameznih obdobjih. Razstave in katalogi so bili rezultat skupnega dela kustosov za umetnostno zgodovino (dr. Ceneta Avgušтина), zgodovino (Majde Žontar, Nade Holynski) in etnologijo (Anke Novak).

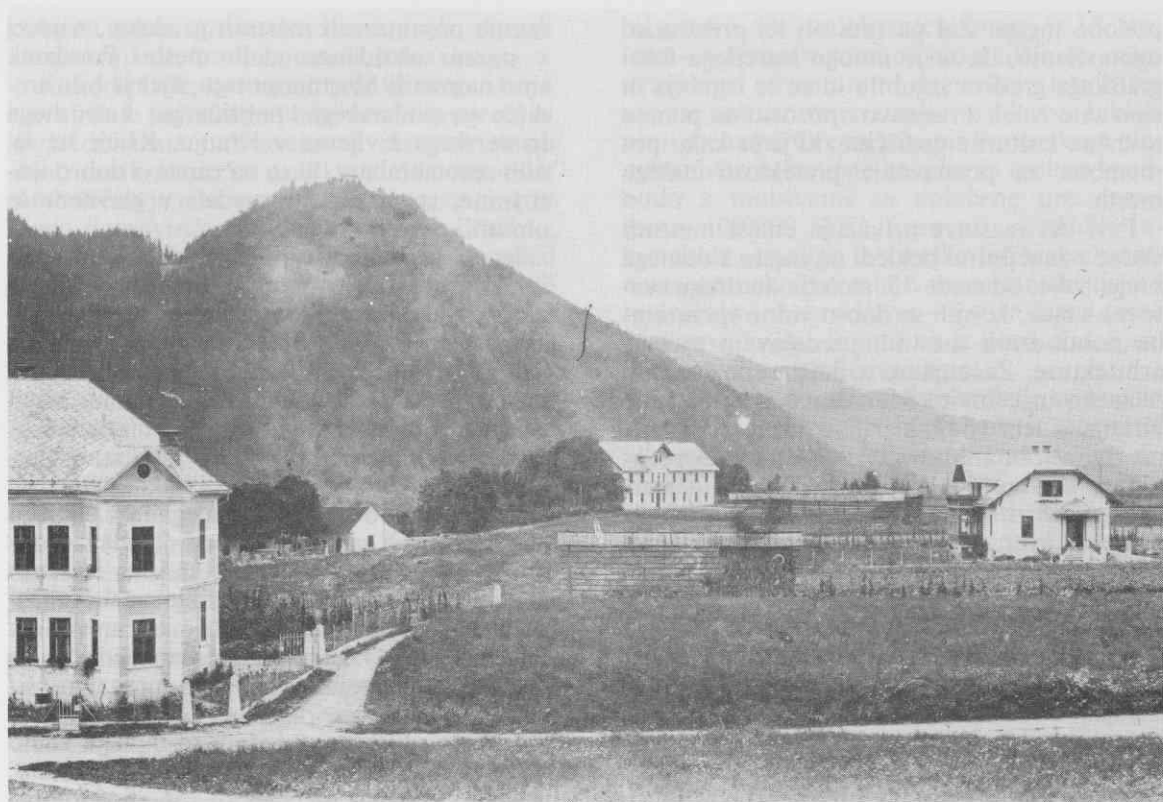
Razstava Kranj, kakršnega ni več, je predstavljena na 26 panojih s 135 reprodukcijami fotografij in razglednic, popestrujejo pa jo tri značilne plastike in vitrina z razglednicami Kranja. Ob razstavi je izšel obsežen katalog na 74 straneh s 126 fotografijami. Strokovno so razstavo in katalog pripravili dr. Cene Avguštin, Majda Žontar in Nada Holynski, likovno je je oblikoval ing. arh. Matija Suhadolc.

Z razstavo in katalogom smo želeli v prvi vrsti dokumentirati nekdanji Kranj in prikazati, kako se je spreminjala podoba mesta v posameznih obdobjih, kako so izgledale ulice, trgi, predmestja, posamezne pomembnejše zgradbe, trgovine, vodnjaki, spomeniki, mostovi in drugo. Pri tem nas je predvili dr. Cene Avguštin, Majda Žontar in Nada Holynski, likovno je je oblikoval ing. arh. Matija Suhadolc.

Z razstavo in katalogom smo želeli v prvi vrsti dokumentirati nekdanji Kranj in prikazati, kako se je spreminjala podoba mesta v posameznih obdobjih, kako so izgledale ulice, trgi, predmestja, posamezne pomembnejše zgradbe, trgovine, vodnjaki, spomeniki, mostovi in drugo. Pri tem nas je predvsem zani-

malo, kaj so določeni mestni predeli nekoč pomenili in kakšne dejavnosti so bile značilne zanje. Poudarek razstave je na urbanističnem in arhitekturnem razvoju mesta. Trudili smo se vključiti v razstavni prikaz tudi mestni utrip in vsakdanje življenje Kranjčanov, kar pa zaradi tematike razstave ni bilo vedno mogoče. Posebej se nameravamo k tem vprašanjem vrniti na eni prihodnjih razstav. Gospodarski in z njim zvezani urbanistični in arhitekturni razvoj Kranja je v pretekli in današnji dobi povzročil številne spremembe v stari podobi mesta. Prikazati različne, za zgodovinski izgled mesta nemalokrat obžalovanja vredne posege in njihove posledice, je bil predvsem namen te razstave.

Glavno vzpodbudo za razstavo nam je dala bogata muzejska zbirka fotografij in razglednic Kranja. V času, ko je razstava nastajala, smo jo dopolnili še z manjkajočim tovrstnim gradivom, ki so nam ga za preslikavo posodili tudi drugi muzeji, arhivi in knjižnice, številni zasebni zbiralci in stare kranjske družine, tako da se je naša zbirka povečala za nekaj sto fotografij. Za nekatere mestne predele je fotografskih pričevanj več, za druge manj, isto ugotavljamo tudi za posamezna časovna obdobja. S fotografskim gradivom začenja razstava ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja, torej v času, ko je bila fotografija že bolj razširjena. V zadnjih desetletjih 19. stoletja naletimo na vedute Kranja in poglede na posamezne mestne predele tudi že na razglednicah. Ker pa smo želeli mesto predstaviti tudi v starejših obdobjih, smo vključili v razstavni prikaz tudi nekatere najbolj značilne slikarske upodobitve Kranja že od srede 17. stoletja dalje. Številno razglednic in fotografij z motivi Kranja se je povečalo zlasti v desetletju pred prvo svetovno vojno, ko je v mestu poleg tedanjih poklicnih fotografov Ivana Jagodica in od leta 1916 dalje ljubljanskega fotografa Štefana Rovška, delovala še vrsta dobrih fotografov amaterjev katerih fotografije nimajo veliko pričevalno vrednost. Del fotografske zapuščine Franca Holzchakerja, Matije Bradaška in dr. Mirka Crobatha se je ohranil in smo jo s pridom uporabili na razstavi. Razumljivo je, da so zaradi svoje starosti te fotografije najbolj zanimive in pričevalne. Več fotografskih zapisov je iz časa med obema vojnama, v povojnem času pa smo v muzeju (zlasti od leta 1953) že sproti dokumentirali hitro spreminjajočo se



Kranj, predel ob današnji cesti JLA, Stošičevi in Vrtni ulici, fotografija iz dvajsetih let našega stoletja, fotograf Matija Bradaška.



Pogled na most čez Savo v Kranju, fotografija iz časa pred prvo svetovno vojno

podobo mesta. Žal pa tudi ob tej priložnosti ugotavljamo, da se je mnogo starejšega fotografskega gradiva izgubilo in se še izgublja in smo zato želeli z razstavo opozoriti na pomen tovrstne kulturne dediščine, ki je še kako pomembna za poznavanje preteklosti našega mesta.

Prvi del razstave prikazuje enajst mestnih vedut z značilnimi pogledi na mesto z desnega brega Save, od srede 17. stoletja do druge svetovne vojne. Iz njih so dobro vidne spremembe posameznih mestnih predelov in mestne arhitekture. Začenjamo z najstarejšo, najbolj nazorno in celovito Merianovo upodobitvijo Kranja iz leta 1649, kjer je bakrorezec detajlno izrisal obrambno obzidje s stolpi in posamezne mestne predele. Sledita dve Valvasorjevi grafiki iz istega stoletja. V 18. stoletju je Marko Layer upodobil sv. Florjana, ki gasi požar v kranjskem predmestju, iz leta 1800 je značilna upodobitev mesta na diplomi cehovskega pomočnika. Slika Antona Hayneja iz leta 1844, sodi med znane upodobitve Kranja, na kateri je slikar podobo mesta ujel v širok kranjski okvir, kjer je ostalo mesto le še kompozicijska dominantna. V ospredju je tedaj še nepozidani breg ob desnem bregu Save, mestno obzidje je večji del že precej porušeno, obrambni stolpi so skoraj docela izginili. Samo dve leti mlajša je Wagnerjeva upodobitev mesta z lesenim mostom čez Savo in Majdičevim mlinom. Omenim naj še iz štirih delov sestavljeno fotografijo, ki sodi med najstarejše in fotografsko najbolj dognane upodobitve slovenskih mest in je nastala pred zgraditvijo gorenjske železnice v letih 1869-1870.

Razstavo nadaljujemo s prikazom spre-

memb posameznih mestnih predelov, najprej v starem obzidanem delu mesta. Poudarek smo namenili Mestnemu trgu, kjer je bilo središče gospodarskega, političnega, kulturnega in verskega življenja v Kranju. Kljub številnim spremembam, ki so na razstavi dobro ilustrirane, so ti mestni predeli v glavnem še ohranili prvotno podobo.

Izven obzidanega predela mesta, v tako imenovanem Kokrškem predmestju, je bil prvotno le kapucinski samostan s cerkvijo, zgrajen v letih 1640 – 1644, stara poštna postaja iz leta 1770 (po kateri je dobila ime znana gostilna in v času med obema vojnama hotel istega imena) ter od konca 18. stoletja pokopališče na Malem kranjskem polju (danes Prešernov gaj), ko so prenehali pokopavati ob farni cerkvi. Ob koncu prejšnjega in v začetku našega stoletja so začeli počasi pozidavati območje današnje Koroške ceste in severnih mestnih predelov (med prvimi je zraslo poslopje kranjske gimnazije), kjer se je v novejšem času začelo razvijati novo mestno središče. Po drugi svetovni vojni se je mesto intenzivno širilo na to območje. Zato so porušili številne dotedanje objekte, za katere se nam je zdelo vredno, da jih na razstavi dokumentiramo, zlasti še, ker smo razpolagali s številnim fotografskim gradivom.

V posebnem poglavju predstavljamo na razstavi spremembe na Jelenovem klancu in v Savskem predmestju, kjer je zlasti po prvi svetovni vojni zrasla kranjska industrija. Razstavo zaključujemo s kronološkim prikazom gradnje mostov čez Savo.

Velik obisk razstave, ki bo odprta do konca meseca septembra, kaže zanimanje Kranjčanov za spreminjajočo se podobo mesta.

STARE ILUSTRIRANE KNJIGE IN GRAFIKA

Mednarodna antikvarna
razstava v Zürichu (oktober 1989)

BLAŽENKA FIRST

Posledica francoske revolucije – ki jo je lankoletna dvestota obletnica ponovno izpostavila v vsej njeni aktualnosti – ni bila le proklamacija človekovih pravic, ampak tudi strahotno uničenje kulturnih dobrin vseh vrst. Njen vrtnec je v aktu razlastitve plemstva zajel neznanske količine ne le umetnin, temveč predmetov duhovne kulture sploh. Zaradi enostranske in barbarske absolutizacije zgolj materialne plati tovrstnih objektov, je šlo med drugim po zlu blizu 200 fontainebleaujskih stenskih preprog, stkanih po Raffaelovih, Dürerjevih in Cousinovih kartonih, saj je zavladalo prepričanje, da bi veljalo zlato v nitih tapiserij pametneje uporabiti. Isto utilitarno na-

ziranje je bilo usodno za 2–3 milijone knjig, katerih dragocene usnjene vezave so bile predelane v damske škorenjčke, nakupovalne torbe, pisarniške mape, senčnike za svetilke in kar je še podobnih koristnih reči. Prav knjiga je v večnem strahu posameznikov pred izgubo moči in dominacije, pridobljene z znanjem, še zlasti pa zaradi netolerance oz. strahu pred izgubo oblasti zaradi možnosti drugačnih idej in nazorov, pogosto končala v plamenih. Vselej v imenu višjih resnic in vrednot ter na najrazličnejših zemljepisnih koordinatah, pa naj bo to Aleksandrija, krščanska Evropa v boju s protestantizmom ali viharji vseh mogočih revolucij – in navsezadnje, mar nismo priče po-